

ного і допитливого, але й у інертного слухача. Повторюю: згадані курси є непересічними за своїм світоглядним значенням, але їх ефект залежить від того, як вони подані, від міри переживання викладача за свій предмет.

9. *Уникати насильства*. Навряд чи доцільно примушувати до роботи із згаданими дисциплінами, що називається, «з-під палки». Це теж велика проблема і, між іншим, тест на педагогічну майстерність викладача. При посередньому викладанні та принципі добровільності відсторонені теоретичні навчальні курси відбудуватимуть одиниці, особливо на старших курсах.

Вище коротко згадано про проблеми до певної міри універсальні. Від західних викладачів подекуди можна чути приблизно ті ж стурбовані висловлювання й ті ж міркування. Мабуть, нічого дивного в цьому у наш цілком прагматичний час не має. І все ж нехтування гуманітарним аспектом спеціально-правового знання є очевидно неприпустимим. З падінням ціннісної, світоглядної планки, етичного навантаження на фахову діяльність накопичується небезпечний потенціал в самому юридичному корпусі, а він і без того дуже вразливий в плані виправдання людських очікувань, сподівань і прагнень до «доброго і справедливого» (мистецтвом чого і є право).

С. М. Ратушний, канд. юрид. наук,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Процес регіональної інтеграції на європейському континенті, як правило, отожднюється з Європейськими співтовариствами та Європейським Союзом. Але обмеження його виключно такими рамками буде юридично неточним і організаційно недоцільним.

Поняття єдиної Європи більш широке і складне ніж Європейський Союз. Воно базується на певній системі європейських цивілізаційних цінностей і охоплює практично всі сфери суспільного життя, що, в свою чергу, робить необхідним і можливим ефективне співробітництво держав регіону щодо поглиблення інтеграції шляхом охорони, зміцнення, примноження і розвитку цих цінностей в умовах викликів глобального світу.

Невідомою складовою загальноєвропейської інтеграції стала ідея спільного європейського освітнього та наукового простору, в якому досягається збереження і ретрансляція засобами освіти європейської культурної спадщини, а також утвердження загальноєвропейської системи цінностей в освітній діяльності.

Ідеологічне і правове обґрунтування цих ідей відбувалося як на міждержавному, так і недержавному рівнях і знайшло своє відображення в Європейській культурній конвенції 1954 р., Великій Хартії університетів (*Magna Charta Universitatum*) 1988 р., Лісабонській Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні 1997 р., а також Сорбонській декларації 1998 р. — щодо узгодження структури системи вищої освіти в Європі.

В контексті гасла європейської інтеграції — «тісного як ніколи союзу народів Європи» серед цих документів особливо слід відзначити Велику Хартію, яка була розроблена у стінах Університетів, а не представлена політичною владою. «Європа вже існує, її мешканці поділяють спільні інституції, до яких належать і університети, протягом століть. Університети є інтелектуальними центрами минулого та майбутнього...» [1], — з такою промовою виступили представники Болонського університету на святкуванні з нагоди підписання цього документу. Таким чином — вже в 1998 році сформувалася концепція європейського освітньо-культурного об'єднання — через якнайтісніше співробітництво університетів — до інтеграції держав.

Ідейні настанови спільного освітнього простору почали переходити у практичну площину з 1999 р. підписанням Болонської декларації. Цей документ та низка інших, прийнятих на його основі пізніше, передбачають створення до 2010 року спільної Зони європейської вищої освіти (європейського простору вищої освіти).

Логічним внеском і важливою складовою ідеї спільного освітнього простору стала прийнята в листопаді 2002 року Декларація Єврокомісії й міністрів освіти європейських країн з розвитку співробітництва в області професійної освіти й навчання, яка започаткувала Копенгагенський процес для професійної (професійно-технічної) освіти.

Етап практичної інтеграції в сфері освіти значно прискорився після об'єднання Європи та розширення європейської інтеграції на Схід та країни Балтії. Для України, невідомо від інших загальноєвропейських процесів, вирішення завдань європейської інтеграції і, як кінцевої мети, набуття членства в ЄС, на сучасно-

му етапі безумовно потрібна інтеграція до європейського освітнього простору, що відповідно, вимагає вирішення комплексу організаційних, економічних, і, насамперед, юридичних проблем. Першим кроком стало підписання 19 травня 2005 року декларації на Бергенській конференції міністрів країн Європи про офіційне приєднання до Болонського процесу.

Для створення європейського наукового та освітнього простору та досягнення єдиної за змістом і якістю європейської системи освіти держави-учасниці задекларували шість конкретних цілей:

- введення двох циклів навчання за формулою 3 + 2, де перший цикл має тривати не менше трьох років і закінчується отриманням першого академічного ступеня бакалавра; другий цикл, який триває не менше двох років, орієнтований на отримання ступеню магістра;

- створення кредитної системи організації навчання, відповідно до європейської системи трансферу оцінок; за основу пропонується взяти систему ECTS, яка враховує трудомісткість навчальної роботи в кредитах;

- формування системи контролю якості освіти, із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки відповідно до вимог ENQA (Європейської мережі з гарантування якості);

- підвищення мобільності студентів і викладачів у межах європейського освітнього простору;

- забезпечення працевлаштування випускників на європейському ринку праці;

- забезпечення конкурентоспроможності європейської системи освіти.

Враховуючи, що основні документи Болонського процесу є міжурядовими угодами, їх юридичний аналіз дозволяє зробити однозначний висновок про те, що визнаючи зазначені цілі, країни-учасниці залишають за собою право вибору форм, методів, темпів їх досягнення. Тобто Болонський процес означає не уніфікацію, як запровадження єдиних навчальних планів та програм, [2], способів та форм організації навчального процесу тощо. Відповідно, з точки зору національно-правової імплементації мова повинна йти виключно про таку її форму як законодавча гармонізація в контексті цілей Болонської декларації і свобода способів їх досягнення державами-учасницями.

Фактично, в документах Болонського процесу йдеться про розробку і перспективи досягнення певних загальноєвропейських

стандартів у сфері вищої освіти при безумовному збереженні ідентичності і особливостей національних освітніх систем. Тобто передбачаються єдині правові форми «сумісності» і співставлення (порівняння) існуючих освітніх систем. Самі по собі вони не стосуються конкуренції національних правових систем, але через реалізацію цілей Болонської декларації визначають зрозумілі умови її здійснення — створюють ринкове, конкурентне середовище для окремих вищих навчальних закладів та їх випускників у рамках єдиного простору, змушуючи їх тим самим удосконалюватися.

Участь України в Болонському процесі є об'єктивною необхідністю, проте не вимагає сліпого копіювання іноземного досвіду (навіть ECTS — це лише форма (структура), яка відображає особливості організації (оцінювання результатів) навчання майбутніх фахівців, а не система організації навчального процесу [3]), чи відмови від попередніх досягнень, що досить часто відзначається як негатив і перешкода для проведення заходів по системному реформуванню національної освіти. Реалізація цілей Болонської декларації має створити механізм і умови, в яких недоліки чи переваги національної системи освіти проявляться як очевидність у її конкурентоздатності.

Сьогодні Україною зроблені певні кроки щодо входження в європейський освітній простір не міжнародному та національному рівнях. Проте практично незадіяним залишається рівень інституційний, що пов'язано де-факто і де-юре з недостатнім ще рівнем автономності університетів. Але нерідко, це також результат відсутності розуміння ролі і місця університетів у збереженні і розвитку цінностей європейської цивілізації, небажання або невміння зайняти відповідне місце. Незрозуміло, наприклад, чому до цього часу ми не приєдналися до Великої Хартії університетів, Європейської Хартії Erasmus тощо? Адже приєднання до цих документів стане не тільки кроком до європейського освітнього простору, але й механізмом впливу на національний та міжнародний рівні імплементації положень Болонської декларації.

Література

1. <http://www.osvita.org.ua/bologna/prehist/>
2. Марцінковська Ірина. На шляху до європейського освітнього простору // Дзеркало тижня, № 1 (476) 10 — 16 січня 2004 // <http://www.dt.ua/>

3. Матеріали до доповіді Міністра освіти і науки України С. М. Ніколаєнка на підсумкової колегії Міністерства освіти і науки з питання «Забезпечення якості вищої освіти — важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства», м. Харків 1—2 березня 2007 рік // <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/12.html>

4. Див. *Марцінковська І.* На шляху до європейського освітнього простору // *Дзеркало тижня*, № 1 (476) 10 — 16 січня 2004; *Згуровський М. З.* Болонський процес — структурна реформа вищої освіти на європейському просторі // <http://ntu-kpi.kiev.ua/education/charta.html> та ін.